Marcu GABINSCHI

ALAUTEMIA INCLUSIVĂ CONFIXAL-SUFIXALĂ – O TRĂSĂTURĂ GLOBALĂ A LIMBII ROMÂNE

I

Consideraţiile pe care le sintetizăm în prezentul articol le-am expus, la diferite etape de cercetare a problemelor respective, începând cu anul 1976, datele lor concretizându-se într-o lucrare apărută în 1991, în care (vezi p. 84-85) se dau definiţii (motivate detaliat în plan lingvistic general) atât ale confixului extraalomorfic (nonalomorf al monofixului, adică al prefixului sau al sufixului), cât şi ale confixului-alomorf al monofixului (ultimul în limba română fiind sufixul).

Însăşi concluzia despre existenţa acestor fenomene în limba română a fost rezultatul examinării îndelungate atât a ordinalelor (de tipul *al doilea – a doua*), cât şi al genitivului (de tipul *al / a / ai / ale omului*) şi a infinitivului (*a face*). În primul caz (tipurile *al doilea* şi *al omului*) tradiţionalele lor „articole” s-au dovedit a nu corespunde definiţiei lingvistice generale a articolului ca exponent al categoriei determinării, adică al celei de hotărât-nehotărât, iar în cel de-al doilea caz (tipul *a face*) „prepoziţia” s-a dovedit lipsită de orice sens prepoziţional, acest *a face* putând să fie subiect, *a* fiind obligatoriu pentru a lega infinitivul cu orice prepoziţie reală (ca în *A învăţa e greu*; precum şi în îmbinările *de a face, pentru a face, fără a face* ş.a.). Contradicţiile dintre aceste realităţi şi tezele tradiţionale au mai fost consemnate de gramatici, dar fără a se ajunge la concluziile practice cuvenite. Anume acest lucru ne-a îndemnat să căutăm alte soluţii decât cele tradiţionale, soluţii care, până la urmă, ne-au ajutat să constatăm, oricât ar fi de surprinzător, existenţa unei importante trăsături comune a pretinselor articole *al / a / ai / ale* şi a prepoziţiei imaginare *a* de la infinitiv.

Ca să fie găsită o soluţie credibilă a problemei e nevoie de o abordare din unghiul lingvisticii generale, fapt ce reclamă o confruntare cu alte limbi, în special cu acelea în a căror gramatică noţiunea de confix este consacrată (cum e, bunăoară, limba georgiană). Această motivare constituind însă, în prezent, o etapă depăşită a cercetării, reproducem mai jos doar definiţia obţinută: un morf(em) constând din elementele ante- şi posttematic, fiecare implicând pe unul dintr-o serie finită a celor opuse, amândouă inseparabile de temă prin ceva acordat, cel puţin unul fiind contiguu cu ea (adică inseparabil de ea printr-un număr infinit de elemente). Definiţia sunând destul de complicat, ca să vadă cititorii că acest lucru a fost necesar, pot să ia cunoştinţă de cele spuse mai înainte, iar aici putem să ne folosim (până la ultima etapă a expunerii) de o definiţie

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

simplificată a confixului: un singur morf(em) afixal împărţit în două de temă, pe lângă care cele două părţi exprimă sensul dat numai şi numai împreună (adică, fără un sens propriu al fiecăreia)[2]. Altfel spus, în cazul confixului nu este posibil să se stabilească care dintre părţile lui, cea stângă (antetematică) sau cea dreaptă (posttematică) redă pe lângă temă şi sensul dat.

O ilustrare a acestui fapt o prezintă, printre altele, cazurile de sinonimie completă dintre confix şi sufix ce au unul şi acelaşi rol pe lângă teme diferite, dar care ţin de unul şi acelaşi câmp semantic. Astfel, de la două adjective sinonime, *uşor* şi *lesne*, s-au format două verbe sinonime: *a uşura* şi *a înlesni*. Adică, derivarea se realizează prin înlocuirea flexiunii adjectivale cu cea verbală: *uşor*-A – *uşur*-V[3] şi *lesn*-A – *înlesn*-V. În primul caz tema adjectivală se transformă în temă verbală prin simpla conversie tematică (*uşor* – *uşur*-), în cel de-al doilea, adăugându-i-se un *în*- (*lesn*- – *înlesn*-).

Relevant în acest caz este faptul că rolul lui *în*...V sau (dacă luăm o formă a infinitivului ca reprezentantul întregului verb) *în...i* (din *a înlesni*) în derivarea verbului din adjectiv este exact acelaşi ca şi rolul sufixului...V (de exemplu, al lui *-a* din *a uşura*). Prin urmare, aşa cum nu putem să identificăm purtători a două sensuri diferite în acest *-a* din *a uşura*, tot aşa nu-i putem identifica în *în...i* din *a înlesni*. Acelaşi lucru observăm în cazul derivării antonimelor din unul şi acelaşi câmp semantic. De exemplu, în *a îndrepta* (derivat din *drept*) rolul lui *în*...*a* este exact acelaşi ca şi cel al simplului *-a* din *a strâmba* (derivat din *strâmb*). Esenţa situaţiei este aceea că, după cum nu putem găsi purtătorii de sensuri diferite în simplele *...a* şi *...i* derivatoare ale verbelor din adjective, tot aşa nu-i putem găsi nici în *în...a* şi *în...i* (deşi mai complicat ca structură lineară), ceea ce mai demonstrează o dată că un confix este un singur morf sau morfem întreg ca sens (deşi discontinuu ca formă), nu două morf(em)e diferite, cum pare la prima vedere. (Despre formaţii analoage, considerate derivate „polisintetice", v. mai jos.)

Confixul trebuie deci deosebit de adevărata îmbinare a prefixului cu sufixul, îmbinare în care amândouă aceste morfeme au pe lângă una şi aceeaşi temă sensuri separate proprii. De exemplu, de la verbul *a lucra* s-a format atât substantivul *lucrare*, cât şi un alt verb, *a prelucra*. De aceea, dacă de la ultimul s-a format, la rândul său, numele de acţiune *prelucrare* (unde şi *pre-* şi *-re* sunt posibile unul fără altul pe lângă aceeaşi temă, fiecare cu sensul lui), prefixul şi sufixul sunt morfeme diferite – nu un singur morfem, deci nu un confix[4].

Ca să evităm confundarea (foarte răspândită) a confixului cu îmbinarea a două morfeme diferite (prefix şi sufix), trebuie să ţinem cont mereu de faptul că operăm cu elemente de nivel superior celui de fonem, deci să nu ne bazăm pe simpla omonimie a două elemente. Astfel, până şi într-un curs de lingvistică din ultimii ani (etichetat

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

pe copertă ca „manual clasic") se afirmă despre confixe că „sunt combinaţii a două afixe: a prefixului şi a postfixului"[5], ca exemplu aducându-se participiile pasive germane de tipul *gelobt* „lăudat", chipurile cu prefixul *ge-* şi postfixul *-t* şi asem., deoarece *-t* este prezent şi în *lobt* „el / ea laudă". Dar la fel de prezent în ambele cazuri este doar fonemul /*t*/. Ca morfem însă *-t* din *lobt* îi comunică acestuia sensul de prezent indicativ persoana a 3-a singular, sens străin lui *-t* din *gelobt*, indiferent faţă de toate aceste grafeme (şi neavând deloc un sens propriu fără *ge-*). Tot aşa se procedează acolo cu alomorful formantului participial *ge...en* din *gefunden* „găsit", acest *-en* fiind omonim cu cel din infinitivul *finden* „a găsi" (cum îl includ, de exemplu, îmbinările *Ich will ihn finden* „Vreau să-l găsesc") ş.a.m.d. Dacă n-am ţine cont de nonidentitatea morfematică a elementelor omonime, n-am putea face deosebire, de exemplu, tocmai în sfera de care ne ocupăm, între rom. *a* din *a face*, cel din *a făcut*, cel din *saci a câte 30 kg, miroase a ars, mamă a doi copii,* cel din *clasa a doua,* cel din *o casă a omului,* cel din *acesta, acela,* dar şi din *aicea, acuma, atuncea*, până la *alogic,* exclamaţia *A!* şi chiar un *a* ca fonem, bunăoară, în *lac*.

Mai departe (deşi aceste date sunt de o importanţă mai redusă pentru morfologia română) confixul, care este şi morfemul formaţiilor incorporante din diferite limbi, nu trebuie confundat cu îmbinarea desinenţei cazului prepozitiv şi a prepoziţiei care îl cere. Astfel, în îmbinările rus. *в доме, на доме, о доме, при доме, в* şi *на* în sens static, dar şi *о* şi *при* în sensul lor unic, nu sunt posibile fără acest *-е*, iar el nu e posibil fără unul din ele. De aceea în lingvistica rusă exista părerea că asemenea îmbinări ar fi complexe incorporante (analoage celor ciukote şi altele). Însă pe cât ştim din descrierile limbilor considerate exemple clasice ale acestui tip de limbi, acolo în complexul incorporant (format şi el prin confix, dar care include mai multe teme) se cuprind doar teme neacordate (de regulă – pure)[6], ceea ce nu e cazul lui *в доме* şi asem.: cf. acordul obligatoriu (ca şi la celelalte cazuri), ca *в новом доме* etc., unde, prin urmare, nu avem incorporare şi nici confix ca mijloc al ei. Acesta însă îşi găseşte paralele în unele fenomene periferice ale limbii române.

După precizările făcute putem trece în revistă principalele manifestări ale confixării din română, începând cu cea extraalomorfică în forma ei de bază (o varietate a ei *sui-generis*, adică perifixarea fiind prezentată mai pe urmă), şi să descriem astfel obiectul nostru principal, adică alautemia confixal-sufixală.

Confixale sunt în română câteva adverbe de tip puţin productiv, anume *de-a binelea, de-a buşilea, de-a-ndărătelea, de-a-ndoaselea* şi, dacă de la *de-a v-aţi ascuns* s-a format relativ recent *de-a v-aţi ascunselea*, am putea socoti că acest tip de formaţii îşi mai păstrează o oarecare productivitate (nu e exclus ca la alipirea încheietorului *-lea* să fi con-

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

tribuit efectul „ecoului", altfel spus, asimilarea distantă *ea ... ea*[7]).

Tot confixale invariabile sunt ordinalele din vorbirea neîngrijită şi cea dialectală, de tipul *a doilea, a treilea* (formate rar de la cardinale mai mari).

Ambele fenomene, deşi ocupă un loc neînsemnat printre mijloacele limbii române, sunt ilustrative, demonstrând existenţa confixelor complet invariabile.

Un rol cu mult mai important revine ordinalelor variabile în limba literară contemporană după gen, adică tipului *al doilea – a doua*[8]. Deşi ocurenţa acestor ordinale este practic cu atât mai mare cu cât este mai mic numărul respectiv, vreo limitare în acest sens nu există (cf. până şi *Este o a trilioana parte dintr-o secundă* – N. Corlăteanu, **Încadrare lingvistică în realităţile europene**, Chişinău, 2001, p. 26). O trăsătură diagnostică a acestor ordinale este dilatabilitatea lor: asemenea *al ...lea, a ...a* îşi păstrează calitatea pe care o au în *al doilea, a doua* şi în *al douăzeci şi doilea*, şi în *al cinci sute douăzeci şi doilea* ş.a.m.d., teoretic până la infinit.

Ca procedeu glotic, aceasta este o manifestare *sui-generis* a încorporării; singurul caz de acord a lui *două* (în *două sute, două mii* etc.) fiind o excepţie ce nu anulează regula.

Varierea confixului (respectiv a formaţiilor confixale) într-un număr cu mult mai mare de categorii (şi anegorii) este, precum s-a spus mai sus, ceea ce se numeşte „parasinteză", adică varierea verbului, format de la nume pe cale confixală, în acelaşi fel ca şi a oricărui alt verb, cu tot atâtea forme, ele fiind în acelaşi număr, de exemplu, la *a înlesni* sau la *a îndrepta* ca şi la *a mânca* sau *a bea*. Varierea confixului se realizează prin semiconfixul lui drept, dar se variază prin aceasta, fiind un singur morfem discontinuu, tot confixul (deci şi tot verbul). De exemplu, în (*a*) *în...i*, *în...esc, în...eşti* etc. se variază tot cuvântul respectiv: *(a) înlesni, înlesnesc, înlesneşti* etc. Procedeul ocupă un loc important printre mijloacele derivative ale limbii române, dar nu este (spre deosebire de alte fenomene descrise aici) ceva propriu numai ei, fiind foarte răspândit în limbile romanice în genere, în limbile germanice, slave, în latină, greacă ş.a.

Acestea sunt sferele de aplicare a confixelor extraalomorfice din română. Printre formaţiile acestor sfere, cele mai originale (nu numai ca structură formativă confixală) sunt ordinalele, adevărate numerale cu specific categorial nonadjectival, deci nu doar ca adjective cu sens ordinal, existente în multe limbi (cum sunt în română *întâi, prim, secund, terţ*).

Ştiind deci ce este confixul extraalomorfic, putem să înţelegem ce este un confix alomorf al monofixului, mai concret – al sufixului.

Structura acestuia se poate reda schematic prin formula **aTp = Tp** sau chiar mai simplu **a/Tp**, ceea ce înseamnă: dacă morfoelementul **p** postpus temei **T** exprimă în unele tipuri de contexte un anume

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

sens, iar în alte tipuri de contexte ia în mod automat morfoelementul antepus **a** (devenind deci **aTp**), apoi aceste **p** şi **a...p** sunt alomorfe poziţionale, respectiv sufixal şi confixal ale unuia şi aceluiaşi morfem din **a/Tp**[9]. Se înţelege că formaţii alomorfice sufixal-confixale sunt în română şi înseşi logoformele respective întregi, adică genitivul de tipul (*a) omului* şi infinitivul de tipul (*a) face*. Şi aici, ca şi în cazul confixului extraalomorfic, observăm atât invariabilitate, cum este genitivul de tipul *a omului* în vorbirea neîngrijită şi cea dialectală, cât şi acordul de tipul *al / a / ai / ale omului* în limba literară. Infinitivul variază după timp relativ şi diateză, şi fiind reflexiv, după persoană, număr şi obiect (direct sau oblic), ca să nu mai vorbim de aceleaşi categorii ale obiectului nonreflexiv[10]. Acest acord sau nonacord nu este însă esenţial pentru stabilirea caracterului confixal al unei formaţii.

O trăsătură relevantă comună şi originală a alomorfelor de tipul *a omului – omului* şi *a face – face* este aceea că alomorfele lor confixale (tipurile *a omului, a face*) alternează cu cele sufixale (tipurile *omului, face*) în aşa fel, că primele pot constitui un enunţ eliptic aparte, iar ultimele, nu. De exemplu, dacă n-am desluşit bine că e vorba de *casa vecinului* şi întrebăm *A cui e casa?*, ni se răspunde nu prin *Vecinului*, ci prin *A vecinului* (*Vecinului* ca enunţ eliptic are sens datival). În mod similar, spunem, de ex., *Putem învăţa*, dar un apel la aceeaşi acţiune îl formulăm doar ca *A învăţa!* (*Învăţa* ca enunţ eliptic ar avea sens de imperfect). Acest alomorf al logoformei[11] (al genitivului, al infinitivului) care poate constitui un enunţ aparte îl şi numim (aplicând elemente bine cunoscute din fondul terminologic internaţional) **autem**, iar pe cel ce nu poate – îl numim (aplicând aceleaşi elemente) **anautem**. Însăşi această alternare a lor este numită (după cunoscutele exemple ale lui „alofonie" şi „alomorfie") **alautemie**. Aceste constatări nu se anulează prin faptul că raporturile dintre autem şi anautem sunt asimetrice: autemul apare nu numai ca enunţ eliptic aparte, ci şi (cu mult mai des) ca segment al unui text legat, pe când anautemul apare numai în cadrul acestuia (deşi în alte tipuri de contexte), neputând constitui un enunţ aparte.

În ambele cazuri examinate anautemul e inclus ca secvenţă lineară în autem, de aceea vorbim de **alautemia inclusivă**. Mai bate la ochi faptul că în ambele cazuri (şi la genitiv, şi la infinitiv) autemizatorul (elementul care deosebeşte autemul de anautem) este fonemul *a*, dar nu putem (deocamdată?) să spunem dacă acest fapt este o simplă coincidenţă sau dacă există aici o legătură cu caracter încă necunoscut nouă. Trăsătura în discuţie caracterizează două formaţii (genitivul şi infinitivul, adică forme nominale şi verbale), situate la polii câmpului morfologic. Oricare ar fi însă cauzele profunde ale fenomenului, realitatea e că alautemia se manifestă în funcţionarea atât a fiecărui nume, cât şi a fiecărui verb,

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

adică a claselor deschise de cuvinte din limba română.

Cele constatate înseamnă totodată că în limba română orice formă de genitiv şi de infinitiv există în câte două variante: una **liberă**, întâlnită într-un număr infinit de tipuri de contexte, printre care şi ca enunţ eliptic, şi alta **conjunctă**, întâlnită într-un număr finit de tipuri de contexte (pentru genitiv ele sunt şi cele mai frecvente). Variantele libere sunt confixale, iar cele conjuncte sunt sufixale.

Aşadar, alautemia inclusivă confixal-sufixală, manifestându-se în câte o serie de forme ale fiecărui nume şi ale fiecărui verb românesc, prin variantele lor libere şi conjuncte, constituie *eo ipso* o trăsătură globală a limbii române. Aceeaşi îmbinare de particularităţi este şi o trăsătură a ei originală, deoarece nu găsim ceva analog în alte limbi, inclusiv în vreo altă limbă romanică[12].

Evident, nu trebuie să exagerăm însemnătatea fenomenului descris, deoarece, în pofida caracterului său global, trăsătura în discuţie nu situează într-o lumină nouă însăşi structura categorială a limbii române. Odată ce e vorba doar de alomorfie, nu se pune în discuţie caracteristica categorială deja cunoscută a cuvintelor din clasele respective. Şi totuşi fenomenul în cauză, fiind propriu tuturor claselor flexionate de cuvinte ale limbii române, trebuie „scos în afara parantezei" la caracterizarea morfologiei ei. Acest lucru trebuia făcut demult la cursurile de limba română de diferite nivele. În acest fel s-ar fi rezolvat în sfârşit vechea dilemă a „articolelor" care nu sunt articole şi a „prepoziţiei" care nu este prepoziţie şi s-ar fi văzut generalul în particular, altfel spus – unitatea în varietate.

II

Aşa stau deci lucrurile în ceea ce priveşte un fenomen pe care faptele de limbă ne-au îndemnat să-l considerăm o trăsătură originală, dar şi globală a limbii române.

Totodată, întrucât pentru rezolvarea acestei probleme s-a dovedit a fi necesară noţiunea de confix, până nu demult neaplicată la descrierea românei, e raţional să menţionăm şi alte posibilităţi de aplicare a acestei noţiuni.

După cum am văzut deja, confixul cunoaşte diferite moduri de existenţă, putând fi neproductiv şi productiv, acordat şi neacordat, nedilatabil şi dilatabil, extraalomorfic şi (unde este deosebit de greu de identificat) alomorf poziţional al sufixului, ultima fiind o particularitate foarte originală a românei. Dar tot în limba română există încă un fenomen ale cărui originalitate şi sferă de manifestare nu sunt tot atât de evidente ca în cazurile descrise mai sus, dar care, în esenţă, nu poate fi calificat mai adecvat decât aplicându-i-se şi lui noţiunea de confix, într-o varietate rară a acestuia. Este vorba de câteva paradigme verbale ale limbii române, cea mai frecventă din ele fiind cea a perfectului compus.

Acesta, cum se consideră prin tradiţie, se compune din formele

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

verbului auxiliar *a avea* şi ale participiului verbului de conjugat (ca în *am făcut*), menţionându-se, uneori, că trei din formele lui *a avea* sunt foneticeşte reduse: *a făcut, (noi) am făcut* şi *aţi făcut*. Ce-i drept, după cum s-a stabilit[13], reducerea acestor forme ale lui *a avea* (ca şi cea a exponenţilor viitorului şi a condiţionalului) înseamnă în realitate transformarea lor din cuvinte auxiliare în morfeme neosintetice (cf. acelaşi lat. *habere* devenit exponent sintetic postpus al viitorului şi al condiţionalului postinfinitival în limbile romanice apusene).

La prima vedere, această evoluţie nu cuprinde alte elemente ale aceleiaşi serii *(eu) am făcut, ai făcut, au făcut*. Însă acestea, fiind monosilabice, n-au avut cum să se reducă mai departe, iar exponenţii obiectivali („pronumele scurte") iau pe lângă ele exact aceleaşi forme, ca şi pe lângă *a, am* (pl.) şi *aţi*, spre deosebire de unirea cu *a avea* neredus, cf. *l-am făcut*, dar *îl am la mine, îl avem la noi* ş.a.m.d., acest *a avea* neredus comportându-se ca şi orice alt verb în *a-*, de ex., *îl admir, îl agreez, îl aprob* etc.[14]. Adică, fostele forme ale lui *a avea* din perfectul compus (ca şi cele ale lui *a vrea* din viitor şi, probabil, în altă înfăţişare, din condiţional) sunt elemente morfematice ce şi-au pierdut caracterul de logoforme. Mai observăm că aici elementul comun al întregii paradigme este elementul *a-* la care se adaugă desinenţele de persoană şi număr *-m, -i, Ø, -m, -ţi, -u* care (după cum a relevat V. Guţu-Romalo) coincid cu aceiaşi exponenţi din imperfect (cf. *am făcut – făceam, ai făcut – făceai* etc.).

La rândul său, aceste elemente sunt implicate, pe lângă temele respective, de ceea ce urmează la capătul opus al temei, cum e în cazul perfectului compus desinenţa participială, de exemplu, *-ut* din *am făcut*, dar însuşi acest *făcut* nu e implicat de elementele descrise mai sus, apărând liber fără el (de ex., *lucru făcut*) şi schimbându-se în asemenea cazuri, ca şi alte adjective, în gen şi număr (de ex., *muncă făcută, treburi făcute*).

S-ar părea deci că *-ut* (reprezentând orice desinenţă participială liberă), neimplicându-se reciproc cu *am, ai, a, am, aţi, au,* nu face parte din confix. Această constatare ar fi justă dacă formarea perfectului compus s-ar limita la verbele tranzitive, cu varierea în gen şi număr, cum a fost la începutul evoluţiei perfectului romanic în latină (cf. formula *Habeo litteram scriptam* „Am scrisă o scrisoare") şi cum este acum în perifraza rezultativă, ca în rom. *Avem pregătite nişte proiecte* sau *Le avem pregătite*. În realitate însă *făcut* din perfectul compus are altă calitate decât cel din *lucru făcut,* după cum reiese din următoarele.

De mult s-a observat că unele „participii" nu există decât ca părţi componente ale unor forme verbale, cum e perfectul compus şi alte câteva mai rare. Aceste „participii" nu pot să fie nici atribute, nici părţi nominale ale predicatelor, ceea ce arată că ele nu sunt participii ca subclasă a adjectivelor postverbale. Desigur, cel mai frecvent dintre

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

aceste „participii" este *putut*. El e întrebuinţat pe parcursul vieţii unui vorbitor de mii de ori, dar se pot uşor numi toate elementele pe lângă care el apare în vorbire. Alte „participii" de acest fel sunt, de exemplu, *bizuit, călătorit, crezut, cutezat, glumit, îndrăznit, luptat, nădăjduit, părut, slujit, stăruit, străduit, vuit, zâmbit* şi, precum arată neologismele, lista este deschisă: cf. *acţionat, constat, contribuit, depins, existat, participat, procedat, progresat, renunţat, rezistat, servit, sperat, tins, triumfat* ş.a. Tot aici trebuie enumerate „participiile" verbelor *reflexiva tantum*, ca *mândrit, referit, sforţat* ş.a.[15] În toate cazurile de acest fel *a* (cu exponenţii categoriali *-m, -i, Ø, -m, -ţi, -u*) şi desinenţa *-at, -ut, -it, -s* se implică reciproc, deci formează un confix de tipul *a ...at, a ...ut, a ...it, a ...s*, cum este în *a putut* ş.a. Dar cu alte verbe, cu mult mai numeroase (printre care toate verbele tranzitive), acest lucru nu se întâmplă (cf. *am făcut* şi asem.). Deci, pe de o parte, majoritatea verbelor formează perfectul compus pe cale, după cum s-ar părea, neosintetică prefixală, altele însă (mai puţine la număr) îl formează pe cale vădit confixală. Apare întrebarea: cum se formează perfectul compus în română, pe cale prefixală sau nu?

Această antinomie se rezolvă recurgându-se la noţiunea unei varietăţi *sui-generis* a confixului, pe care am putea s-o numim **perifix** şi pe care o identificăm în felul următor: o clasoformă[16], **fanoconfixală** (adică, de formare confixală evidentă) într-o parte a logoformelor sale, este perifixală, iar celelalte logoforme ale ei sunt **criptoconfixale** (adică, de formare confixală ascunsă). Altfel nu am putea demonstra faptul (perceput în mod intuitiv ca ceva neîndoielnic) că, de exemplu, *am făcut* este format în acelaşi fel ca şi *am putut*.

Confirmări ale acestei tratări sunt evoluţiile ulterioare ale perfectului compus în vorbirea spontană: 1) trecerea lui *a* (< *are*) în *o* (ca în *o făcut*), 2) omisiunea lui *-t* de origine participială (ca în *am făcu*), 3) sincopa „participiilor" (ca *am văst* şi, dialectal, *am şest, am găst, am piert, am slobost* ş.a.), cu elementele de tipul *făcu* şi *văst* imposibile ca atribute şi predicative (spre deosebire, respectiv, de *făcut*, *văzut* ş.a.). Deomonimizări analoage dintre participii şi reflexele lor din componenţa formelor de perfect compus există în mai multe limbi, dar nu observăm în principalele limbi romanice (şi nici în aromână) reducerea formelor lui „a avea" în exponenţi categoriali (acest proces a avut loc în istroromână şi în paradigma inversă, semantic reinterpretată, din meglenită).

O obiecţie împotriva acestei soluţii s-ar sprijini pe faptul că „participiile" din componenţa perfectului compus formează în română şi alte forme verbale, cum sunt cele cu *fi* noniniţial, şi anume *a fi putut* (infinitiv perfect activ), *să fi putut*, câte 6 forme din seriile *voi fi putut* şi *aş fi putut*, dar şi *de putut*. Şi aici e de amintit că, precum s-a mai precizat în definiţia confixului, un semiconfix implică nu neapărat pe unul opus, ci pe unul din numărul finit al câtorva

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

semiconfixe opuse. Această precizare ne-a fost sugerată de faptele unei limbi care constituie un exemplu clasic de limbă cu confixare. Vorba este de georgiană, ea cunoscând cel puţin 30 de confixe. Acolo câteodată un semiconfix se îmbină pe lângă una şi aceeaşi temă ba cu un semiconfix opus, ba cu altul, dar alegerea se face întotdeauna dintr-un număr finit al lor (de obicei din două). De exemplu, de la *sazhvari* „graniţă" (el însuşi format în mod confixal) s-au format adjectivele *sasazhvro* „de graniţă" (cu confixul *sa...o* „de") şi *usazhvro* „fără margini, nemărginit" (cu confixul *u...o* „fără"), deci semiconfixul drept *-o* implică pe lângă una şi aceeaşi temă ba pe cel stâng *sa-*, ba pe cel stâng *u-*. Tot aşa în adjectivul *mosazhvre* „de graniţă" (cu confixul *mo...e* „de") şi în substantivul *mesazhvre* „grănicer" (cu confixul *me...e* „-er"), semiconfixul drept *-e* implică pe lângă aceeaşi temă ba pe *mo-,* ba pe *me-*, alegerea făcându-se iarăşi dintr-un număr strict finit de unităţi.

Un caz analog este deci alegerea semiconfixelor stângi în cazul tipului *putut*, acestea fiind doar *a* din perfectul compus (cu cei 6 exponenţi categoriali ai lui), *fi* noniniţial (din *a fi putut, să fi putut* şi paradigmele lui *va fi putut* şi *aş fi putut*), dar şi *de* din *de putut*. Adică, fonocomplexele de tipul *putut* apar întotdeauna pe lângă unul din doar trei elemente: *a* însoţit de exponenţii numerico-personali, *fi* noniniţial şi *de*. Prin urmare, toate logoformele cu secvenţa de tipul *putut* sunt confixale, ceea ce înseamnă confixalitatea *sui-generis*, anume perifixalitatea întregii clasoforme care le include[17].

Şi dacă perfectul compus românesc prezintă o evoluţie mai avansată, dar care a avut loc, până la o etapă mai puţin avansată, şi în alte limbi romanice (şi ele având asemenea „participii"), apoi formaţiile cu *fi* noniniţial şi cele de tipul *de făcut* nu au nici un analog în nici o altă limbă romanică (nici chiar în vreuna suddunăreană), fiind deci foarte originale ca tipologie.

Acest fenomen, deşi nu are un caracter tot atât de global, ca şi alautemia inclusivă confixal-sufixală a genitivului şi a infinitivului, adică el fiind propriu doar verbului, deci unei singure clase de cuvinte, constituie totuşi, ca şi confixalitatea (dar şi caracteristica categorială) a ordinalelor[18], o trăsătură originală a limbii române, în toate aceste sfere manifestându-se confixul ca un fenomen intrinsec, inalienabil al structurii ei.

NOTE

[1] M. Gabinschi, *Alautemia inclusivă confixal-sufixală a flexionării moldoveneşti* // *Limba şi literatura moldovenească*, 1976, nr. 4, p. 40-52 (cu alfabet chirilic). O listă de alte articole pe această temă v. în cartea: idem, *Din problemele gramaticii şi derivării române*, Chişinău, 1991, p. 123-124 şi 126 (cu alfabet chirilic), la care se mai adaugă cele spuse în însăşi această carte (p. 79-88) şi articolele de mai târziu: М. А. Габинский, *О некоторых неиспользованных возможностях применения понятия позиционной алломорфии* // *Структурные харак-*

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

теристики и функциональные свойства языковых единиц. Межвузовский сборник научных трудов, Воронеж, 1989, с. 23-27; idem, *Unele comentarii privind confixele genitival şi ordinal din limba română* // *Buletinul Institutului de Lingvistică*, nr. 1, anul 1, 2003, p. 62-64; idem, *Fenomenul de arhicaz şi manifestarea lui în limba română* // *Probleme de lingvistică generală şi romanică*, I, Chişinău, 2003, p. 67-77; idem, *Contribuţii la definirea general lingvistică a articolului ca exponent categorial* // *Omagiu profesorului şi omului de ştiinţă Vladimir Zagaevschi*, Chişinău, 2003, p. 280-285; idem, *Alte contribuţii la identificarea articolelor din limba română* (în curs de apariţie în cartea de omagiu a profesorului A. I. Ciobanu).

[2] M. Gabinschi, *Din problemele...*, p. 84-85. Omitem aici polemica privind alte abordări ale temei, unele din ele, foarte complicate, cum ar fi, de exemplu, M. Manoliu, *Articolul posesiv în româna contemporană* // *Studii şi cercetări lingvistice*, XV, nr. 1 (1964), p. 69-76; idem, *Asupra pronumelor semiindependente romanice* // *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, 1965, p. 523-525; D. D. Draşoveanu, *Despre **a**l cu aplicare la o structură problematică* // *Cercetări de lingvistică*, XXXVIII, nr. 1-2, 1993, p. 89-93. Considerăm că cea mai bună cale de a apăra avantajele soluţiei proprii este însăşi întemeierea ei.

[3] Amintim că e vorba de aceeaşi alternanţă care e prezentă şi în formele unuia şi aceluiaşi cuvânt, de exemplu, *a muri / mor / moare* şi asem.

[4] În cazuri ca *deznodământ, înnodământ* (neexistând verbe ca **a noda*), verbele *a deznoda, a înnoda* s-au format de la *nod* prin confixele *dez...a* şi *în...a*, iar formantul nominal *-mânt* este un sufix ataşat la fiecare din aceste verbe. În cazuri ca *a deschide – a închide*, *a dezbrăca – a îmbrăca*, neexistând nu numai verbe ca **a chide* sau **a brăca*, ci şi (spre deosebire de *nod*) nici însuşi numele derivator, confixele *dez...a* şi *în...a* se recunosc mai întâi ca existente pe lângă teme libere (de exemplu, *a descleşta – a încleşta* de la *cleşte*).

[5] А. А. Реформатский, *Введение в языковедение*, Москва, 1999, с. 267-268.

[6] П. Я. Скорик, *Грамматика чукотского языка*, I, Москва-Ленинград, с. 93-122; Л. Блумфилд, *Язык*, Пер. с англ., Москва, 1968, с. 263.

[7] Este posibil ca acelaşi factor (ecoul) să fi contribuit odată la apariţia infinitivelor *de-a-şi creaderea*, *de-a-şi facerea* ş.a., care au existat o vreme în limba veche, dispărând mai târziu.

[8] În limba veche se practica uneori varierea ordinalelor şi după număr, ceea ce se întâlneşte acum extrem de rar, constituind o licenţă.

[9] În principiu, într-o limbă poate să existe şi cazul invers, adică tipul **aT/p**, dar nu este cunoscut un exemplu, atestat, de acest fel.

[10] Multiplele amănunte despre caracterul imaginar al acestor *al / a / ai / ale* ca „articole” şi al lui *a* infinitival ca „prepoziţie” vezi în lucrările enumerate în nota 1, iar în ceea ce priveşte în special relaţiile dintre cele două alomorfe ale genitivului şi dativului vezi lucrarea *Alte contribuţii la identificarea articolelor din limba română* (în curs de apariţie, v. tot nota 1).

[11] Privim deci alomorfele de tipul *a omului* şi *a face* ca nişte logoforme întregi, a căror scriere separată e o convenţionalitate ortografică (adică, pur logic ele ar trebui scrise la un loc, cum se face de mult cu numele de familie *Aioanei, Apreotesei* ş.a., şi în *afacere*, iar câteodată şi în *n-are aface*). Ni s-ar

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)

putea obiecta că, deşi foarte rar, aici sunt posibile separări, de exemplu, *a bunului prieten* > *a veşnic bunului prieten*. Am scris mai amănunţit despre aceasta (vezi *Din problemele...*, p. 83; *Unele comentarii...*, p. 62-64). Acum însă relevăm faptul că aceşti separatori prezintă autemul genitivului ca un complex incorporant (vezi mai sus), al cărui formant (confixul) nu-şi pierde prin aceasta calitatea proprie. (Desigur, astfel de fapte sunt pentru română, spre deosebire de limbile de tip clasic incorporant, ceva cantitativ neglijabil, dar care cer totuşi o interpretare teoretică.)

[12] O alautemie pur confixală a genitivului şi a subclasei primare de adjective, exprimată tot prin confixe cu semiconfixe stângi, socotite după tradiţie şi ele „articole", există în albaneză (din ultimele lucrări pe această temă vezi, de exemplu, E. Lukaj, *Bemerkungen zum Genitiv des Albanischen* // *Zeitschrift für Balkanologie*, Band 31 (1995), Heft 2, S. 148-151, unde însă genitivul de tipul *i shokut* (= rom. *al tovarăşului*) e numit „analitic", iar infinitivul albanez (existent acum numai în dialectul gheg) e şi el confixal, dar străin de alautemie.

[13] Vezi, Guţu-Romalo, *Forme verbale compuse* // *Studii şi cercetări lingvistice*, XIII (1962), nr. 2, p. 191-199.

[14] Vezi, M. A. Габинский, *Грамматическое варьирование в молдавском языке*, Кишинев, 1980, с. 151-176, unde (p. 167-169) se constată că fenomenul acomodării reciproce a exponenţilor obiectivali şi subiectivali ai perfectului compus românesc a fost observat încă de I. Ghinculov în 1840.

[15] Nu degeaba în gramaticile unor limbi deosebirea dintre „participiile" de acest fel şi participiile adjective se fixează şi terminologic, chiar cu preţul renunţării la sensul de mult acceptat al termenului. Astfel, în gramatica suedeză „participiile"-componente ale perfectului se numesc cu termenul (impropriu din punctul de vedere al lingvisticii generale) „supine".

[16] O clasoformă este abstracţia logoformelor cu unii şi aceiaşi exponenţi categoriali. De exemplu, logoformele *oamenilor, băieţilor, stâlpilor, snopilor, acizilor* ş.a. reprezintă clasoforma de masculin singular dativ (sau genitiv conjunct) nehotărât.

[17] Prezentări grafice netradiţionale ale acestor paradigme vezi, de exemplu, în M. A. Gabinschi, *Consideraţii asupra sferei participiului din limbile romanice* // *Omul şi limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, Iaşi, 1992, p. 214-215; idem, *Пособие по морфологии дакороманского глагола*, Кишинев, 2002, с. 36-37, 124-125.

[18] M. A. Gabinschi, *Numeralul şi adjectivul – o clasă de cuvinte sau două? Abordare general-lingvistică*, *Revista de Lingvistică şi Ştiinţă Literară*, 2004, nr. 1-3, p. 48-50.

BDD-A20843 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:19:20 UTC)